

ЖУЛИНСЬКИЙ
Микола Григорович —
академік НАН України,
директор Інституту літератури
ім. Т.Г. Шевченка НАН України

ЛЕСЯ УКРАЇНКА У БОРОТЬБІ ПРОТИ ДУХОВНОГО РАБСТВА. ПРО УЧАСТЬ ГУМАНІТАРНИХ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ У ПІДГОТОВЦІ ТА ВІДЗНАЧЕННІ 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПИСЬМЕННИЦІ

**Стенограма доповіді на засіданні Президії
НАН України 4 листопада 2020 року**

У доповіді висвітлено участь установ НАН України в підготовці до святкування на державному рівні 150-річчя від дня народження Лесі Українки — видатної української поетеси, письменниці, громадського діяча, однієї з центральних постатей новітньої української літератури, творча спадщина якої має виняткове художнє, філософське, духовне і суспільне значення не лише для національної, а й для світової культури.

Шановний Анатолію Глібовичу!

Шановні члени Президії!

25 лютого 2021 р. виповнюється 150 років від дня народження однієї з найталановитіших і найвідоміших у світі українок — Лариси Петрівни Косач, яку всі знають як Лесю Українку. Це одна з чільних постатей українського національного відродження доби порубіжжя (кінець XIX — початок XX ст.). Її творчість ґрунтувалася на національному історичному та культурно-мистецькому досвіді і була спрямована на творче засвоєння найкращих здобутків європейської літератури і мистецтва.

Участь Лесі Українки у процесі українського літературно-культурного оновлення була визначальною, її внесок у модернізацію української літератури, творення нової літературно-мистецької традиції є значущим і непроминяльним.

Леся Українка рішуче виступала проти духовного рабства. Ідеал свободи особистості та свободи нації був ідейно-концептуальним у її творчості. Геніальна поетеса стверджувала, що

індивід може бути вільним тільки в умовах зовнішньої і внутрішньої свободи, а без індивідуальної творчої свободи, без звільнення рідного народу від колоніального рабства неможлива повна самореалізація духовного Я.

Коротко означити найхарактернішу особливість життєвої і творчої долі Лесі Українки можна, мабуть, такими словами: «могутній творчий дух у знесиленому невиліковною хворобою тілі». Іван Франко так сказав про цю величну жінку: «Тіло у неї хворе, але душа здорова і думка ясна».

Уже на 11-му році життя хвороба змушує Лесю мобілізувати свій дух на боротьбу за саму себе. Вона відчайдушно протистояла підступному ворогу — туберкульозу кісток, який намагався спотворити її життя, викривити обличчя безсилим гнівом, прикути її до ліжка, змусити ходити на милицях, соромитися своєї кульгавості. У 12 років вона перенесла дуже складну і болісну операцію з видалення вражених туберкульозом кісток лівої руки. Понад усе Леся любила музику, любила грати на фортепіано, але оперована рука була надто слабкою, і їй довелося розпрощатися з улюбленим інструментом. Так почалася її 30-літня, як вона сама говорила, війна з туберкульозом, ускладненим анемією, нападами істерії. Життя видатної українки обірвалося в 42 роки.

У надзвичайно тяжких умовах, тяжких і фізично, і морально, гартувалася воля Лесі Українки, викристалізувався її поетичний талант. Сьогодні багато хто з дослідників порівнює її драматичні твори з шекспірівськими п'єсами, і ця частина творчого доробку поетеси добре відома як в Україні, так і за кордоном. Не можемо згадати перший її великий драматичний твір «Блакитна троянда» про життя і розмисли тогочасної української інтелігенції, історичну драму з часів руїни «Бояриня», драматичні поеми «Оргія», «На полі крові», «Вавилонський полон», «На руїнах» тощо. Більшість цих творів наповнені біблейськими сюжетами з прозорими натяками на події, які тоді відбувалися в Україні і в Російській імперії. У своїх драмах Леся Українка шукає істину, стверджує необхідність духовної свободи, говорить про

величний обов'язок людини перед родиною і вітчизною.

Леся Українка щиро вважала, що бути рабом — це найбільша нищість, а рабство є найглибшою моральною прірвою для людини і нації. Насамперед вона виступала проти духовного рабства. І щоб звільнитися від нього, потрібно, як вона вважала, діяти. Не гучні промови про волю, не скигнення, сльози і зітхання, а боротьба і конкретні вчинки торують шлях до свободи. Вона писала: «Хто визволиться сам, той буде вільний, хто визволить кого — в неволю візьме». Тому зрозуміло, чому в наш час спостерігається такий різкий сплеск інтересу до творчості Лесі Українки.

Поряд з унікальною інтимною лірикою, поезією і драматургією, вона багато займається літературною критикою і публіцистикою. Великий пласт спадщини поетеси становить її чимале за обсягом листування.

Академічне літературознавство завжди приділяло особливу увагу дослідженню творчої спадщини Лесі Українки та виданню її поезій, драм, літературної критики, публіцистики, епістолярію. Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України є головним осередком вивчення та популяризації життя і творчості письменниці. У нашому Інституті зосереджена майже вся її рукописна спадщина, яка налічує 1603 одиниці зберігання. На основі оригінальних матеріалів і документів письменниці та членів родини Драгоманових–Косачів в Академії було видано такі зібрання творів Лесі Українки: 1923–1925 рр. — у 7 томах; 1927–1930 рр. — у 12 томах; 1951–1956 рр. — у 5 томах; 1963–1965 рр. — у 10 томах; 1975–1979 рр. — у 12 томах.

З огляду на культурно-історичне значення Волині — батьківщини Лесі Українки, а також накопичений у Волинському національному університеті імені Лесі Українки досвід з вивчення її творчої спадщини, у 2006 р. за ініціативою Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України на базі університету було створено Науково-дослідний інститут Лесі Українки НАН України і МОН України. (До речі, присутній тут Ігор Рафаїлович Юхновський

всіляко сприяв цьому.) За цей час було проведено великий обсяг робіт за науковими темами, зокрема пов'язаними з реалізацією майбутнього проекту персональної енциклопедії «Леся Українка» та вивченням внеску письменниці в розвиток національної літератури, культури і театру в контексті європейського літературно-мистецького процесу.

Різновекторні дослідження творів Лесі Українки за останні два десятиліття дозволили спростувати багато упереджень і стереотипних суджень, накопичених за радянських часів. Нині відкриваються нові обшири науково-дослідного пізнання літературно-мистецького світу мисткині, набувають особливої актуальності творчо переосмислені нею світові класичні сюжети, оживають і виявляються різні грані характеру її персонажів. У працях сучасних дослідників творчість Лесі Українки увиразнилася і вписалася у філософські пошуки епохи. Найсучасніші напрями дослідження творчості Лесі Українки широкі та різноаспектні, нерідко в них порушуються раніше табуйовані теми.

Разом з тим завдання, які ставила перед собою і перед вітчизняною літературою Леся Українка, на сучасному рівні художньо-естетичного освоєння світу драматично актуалізувалися і потребують поглибленого дослідження. Це передусім зв'язок мистецтва з політикою, зокрема проблема свободи, рівності, прав людини, національної ідентичності, патріотизму, національної освіти, національної солідарності — все це «вчитується» в її драмах, поезіях, статтях, листах. Заслужують

на спеціальні дослідження проблеми «Леся Українка і феміністичний рух в Україні та Європі», «Творчість Лесі Українки в контексті європейського модернізму», «Леся Українка та її роль у формуванні нової концепції історії української літератури». Назріла потреба у підготовці повного академічного зібрання творів Лесі Українки, персональної енциклопедії «Леся Українка», наукової біографії поетеси, дослідженні драматичних творів письменниці в контексті світової драматургії, створенні науково-освітнього вебпорталу «Леся Українка».

На виконання Постанови Верховної Ради України від 08.02.2018 № 2286-VIII «Про відзначення 150-річчя з дня народження Лесі Українки» установи НАН України гуманітарного профілю беруть активну участь у заходах з підготовки до святкування ювілею поетеси. Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України активно співпрацював з Міністерством культури та інформаційної політики України під час підготовки Плану заходів з відзначення 150-річчя Лесі Українки, а представники Академії входять до складу Організаційного комітету. Зараз наш Інститут спільно з Волинським національним університетом імені Лесі Українки практично вже підготував 14-томне зібрання її творів. Волинський національний університет виграв грант Українського інституту книги, і ми сподіваємося, що за умови належного фінансування нам вдасться реалізувати цей проект уже наступного року.

Дякую за увагу!

За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик

Mykola H. Zhulinsky

Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

LESYA UKRAINKA IN THE STRUGGLE AGAINST
SPIRITUAL SLAVERY. ON THE PARTICIPATION OF HUMANITARIAN
INSTITUTIONS OF THE NAS OF UKRAINE IN THE PREPARATION
AND CELEBRATION OF THE 150TH ANNIVERSARY OF THE WRITER'S BIRTH

Transcript of report at the meeting of the Presidium of NAS of Ukraine, November 4, 2020

The report highlights the participation of the NAS of Ukraine in preparing for the celebration at the state level of the 150th anniversary of the birth of Lesya Ukrainka — a prominent Ukrainian poet, writer, public figure, one of the central figures of modern Ukrainian literature, whose creative heritage has exceptional artistic, philosophical, spiritual and social significance not only for national but also for world culture.